

Derleme Makale

YOK OLMAK MI DÖNÜŞEREK YENİDEN VAR OLMAK MI? EŞİTLİKÇİ VE MÜZAKERECİ TOPLUMLAR İÇİN DEMOKRATİK İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLER KAYNAKLARI¹

H. Burcu Önder MEMİŞ*

Özet

Bu çalışma, nitel bir yapılandırmada, krizlere ve yeni toplumsal dönüşüm ihtimallerine iletişim sosyolojisi ve halkla ilişkiler perspektifinden yaklaşmaktadır. Eleştirel kuramdan hareketle, kuramsal çözümleme ve kavramsal tartışma yöntemleri benimsenerek halkla ilişkilerin toplumsal rollerine odaklanılmıştır. Halkla ilişkilerin toplumsal yönünü ele alan teorik yaklaşımlar, sosyolojik metinler ve iletişim kuramları değerlendirilmiştir. Çalışmada, Wallerstein ve Mannheim metinlerinden ilerleyerek günümüz toplumsal krizleri sorgulanmaktadır. Son on altı yılda yaşanan krizler, bu düşünürlerin yanı sıra halkla ilişkiler kuramcıları ile iletişim sosyolojisi kuramcılarının ortaya koyduğu metinler bağlamında da tartışmaya açılmaktadır. Ulaşılan bulgular, halkla ilişkilerin yalnızca örgütsel değil aynı zamanda toplumsal adaletin ve kamusal alanlarda demokratik müzakerenin inşa edilmesine iletişimsel boyutta katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Halkla ilişkilerin iletişimsel yönetimler olarak sunduğu iki yönlü simetrik iletişim modeli ve mükemmellik teorisinin, diyaloga ve müzakereye dayalı demokratik alanlar yaratabileceği görülmektedir. Ayrıca kolektif eylem biçimlerinin ve etkinlik yönetiminin, krizlerin aşılması, ortak duyguların kamusal olarak ifade edilmesi ve toplumsal dayanışmanın yeniden kurulması bakımından merkezi bir rol üstlenebileceği ortaya konmaktadır. İdealist, radikal ve eleştirel toplumsal rolleri üstlenmiş halkla ilişkilerin, eşitsizlikleri azaltmak ve katılımcı toplumlar oluşturmak için ihtiyaç duyulan iletişimsel kaynak ve becerileri toplumlara sunabileceği bulgusal nitelikte ortaya konmaktadır. Bu bulgular ışığında, özellikle son on altı yılda toplumların yaşadığı bunalımların ve dönüşümlerin yeniden nasıl yorumlanabileceğinin yanıtları aranmaktadır; krizlerin hangi örneklerle geliştiği, yeni ihtimallerin neler olabileceği sorgulanmakta ve toplumsal iletişim boyutundan öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, müzakere, demokrasi, halkla ilişkiler, iletişim

* Doç. Dr., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, burcuondermemis@esenyurt.edu.tr, 0000-0003-0434-4946.

Gönderim Tarihi: 03.04.2026

Kabul Tarihi: 16.05.2026

¹ Bu çalışma, "Toplumsal Dönüşümler ve İhtimaller: Sosyolojinin Yeni Sorunsalları" temasıyla 17-19 Eylül 2025 tarihlerinde Uludağ Üniversitesi'nde düzenlenen XI. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde tam metin sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Review Paper

EXTINCTION OR TRANSFORMATION AND RE-EXISTENCE? RESOURCES ON DEMOCRATIC COMMUNICATION AND PUBLIC RELATIONS FOR EQUITABLE AND CONSENSUS- ORIENTED SOCIETIES

H. Burcu Önder MEMİŞ*

Abstract

This study approaches crises and the possibilities of new social transformations from the perspective of sociology of communication and public relations within a qualitative framework. Drawing on critical theory, the study focuses on the social roles of public relations by employing methods of theoretical analysis and conceptual discussion. Theoretical approaches, sociological texts, and communication theories that address the social dimension of public relations have been evaluated. Drawing on the works of Wallerstein and Mannheim, the study interrogates contemporary social crises. The crises of the last sixteen years are examined in relation not only to these thinkers but also to the texts produced by public relations theorists and scholars of the sociology of communication. The findings suggest that public relations can contribute not only to organisational processes but also to the construction of social justice and democratic deliberation in public spaces at the communicative level. It is argued that the two-way symmetrical communication model and excellence theory can help create democratic spaces grounded in dialogue and negotiation. In addition, forms of collective action and event management are identified as playing a central role in overcoming crises, enabling the public expression of shared emotions, and rebuilding social solidarity. The study further demonstrates that public relations, when it assumes idealist, radical, and critical social roles, can provide societies with the communicative resources and skills needed to reduce inequalities and foster participatory social structures.

Keywords: *Crisis, negotiation, democracy, public relations, communication*

* Assoc. Prof. Dr., İstanbul Esenyurt University, burcuondermemis@esenyurt.edu.tr; 0000-0003-0434-4946.

Received: 03.04.2026

Accepted: 16.05.2026

YOK OLMAK MI DÖNÜŞEREK YENİDEN VAR OLMAK MI? EŞİTLİKÇİ VE MÜZAKERECİ TOPLUMLAR İÇİN DEMOKRATİK İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLER KAYNAKLARI

GİRİŞ

"En saçma, en deli, en mantık dışı hallerimizden bile insanca bize kalan ve yaşadıklarımızı kabuledebilir kılan, insanca "sorgulama" çabamızdır. Çünkü bilincimizi ve kalbimizi sonsuza kadar kıran, olup biten değil, her şey olup bittikten sonra, tüm o fırtınanın ardından hiçbir şeyi düşünmemektir."¹

Hem bireysel hem toplumsal düzlemde yaşananların ağırlığı genellikle fırtına geçtikten sonra daha iyi anlaşılır. Bugün acı olan, artık fırtınanın geçmemesi, dinmemesi ve sorgulamanın yitirilişidir. Daryush Shayegan'ın "Yaralı Bilinç"² kavramsallaştırması anımsanarak, özgün bağlamından tamamen koparılmadan bu bağlamda yeniden ele alınabilir. Modernite ile gelenek arasında sıkışmış toplumların yaşadığı zihinsel bölünmüşlüğü ve kültürel süreksizliği ifade eden "Yaralı Bilinç", krizlerin hiç bitmediği bir çağda, rasyonalite-irrasionalite ikilemi ve kolektif sorgulamanın kaybedilmesi bağlamında yeniden yorumlanabilir. Çünkü krizlerin hiç bitmeden devam etmesi, toplumların artık bu krizlerle uyumlu hale gelmeleri "bilincin yaralandığı" bir hali çağrıştırmaktadır. Toplumların kimi zaman rasyonel olmayan tercihlerde bulunmaları ve bu tercihlerin yol açtığı krizleri deneyimlemeyi kabul etmeleri, tıpkı Shayegan'ın yaptığı gibi, ancak bilinç düzeyinde bir yaralanma metaforuyla açıklanabilir. Bu yaralanma, yalnızca tarihsel bir kırılmaya değil, aynı zamanda kolektif bir düşünme biçiminin zayıflamasına işaret eder. Asıl belirleyici olan, bu yaralanmanın ardından sorgulama kapasitesinin giderek terk edilmesi ve olup bitenin nedenlerine ilişkin düşünsel çabanın askıya alınmasıdır. Bu anlamda çalışma, söz konusu zihinsel durgunluğun ötesine geçerek yeniden düşünmeyi, sorgulamayı ve krizlere karşı yeni toplumsal ihtimalleri görünür kılmayı amaçlamaktadır.

¹ Yazara ait olan bu yorum, çalışmanın düşünsel anlamda başlangıç noktasını oluşturmuştur.

² Daryush Shayegan, **Yaralı Bilinç** Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni, İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

Çalışma, son on altı yılda (2010-2026) dünyada ve Türkiye’de yaşanan krizleri Mannheim- Bauman-Wallerstein düzleminde, öne sürdükleri bağlamlar ile ele almaktadır. Onların ortaya koydukları değerlendirme biçimleri, analizler, kavramsal önermelerle parçalar birleştirilmeye ve bugün yaşadığımız krizlere karşı “ihtimalsizlik” halinin neden yaşandığının çerçevesi oluşturulmaya gayret edilmiştir. Bu bağlamda krizler, 4 temada sınıflandırılmış ve her biri Mannheim, Bauman ve Wallerstein’in ileri sürdükleri analizler, kavramlar ışığında ve bir halkla ilişkiler uygulaması olan kriz iletişimi bağlamında incelenmiştir. Topluların, krizleri dönüştürememe durumu olarak “ihtimalsizlik” halini aşabilmeleri ve “yeni ihtimaller” oluşturabilmeleri adına daha demokratik, katılımcı ve müzakereci sistemler yaratabilmeleri için halkla ilişkilerin ve iletişimin hangi yöntemleriyle meseleye dâhil olabileceği tartışmaya açılmıştır. Bu konuda halkla ilişkilerin sosyolojik olarak neler söyleyebileceği, demokratik ve müzakereci kamusal alanlar yaratabilmek için iletişim disiplininin hangi katkıları verebileceği ortaya konulmuştur.

Bugün, demokratik, katılımcı, yüz yüze iletişimin getirdiği “sahici” ilişkilerle örülü kamusal alanlar yerle bir edilmiştir. Parçalanmış kamusal alanlarda, kolektif iyiyi, ortak aklı, vicdanı ve rasyonel tercihleri yitirmiş durumdayız. Bu durum bireyleri her geçen gün daha da yalnızlaştırmaktadır. Bu durumdan çıkabilmemiz için, sosyolojik etki alanı olan halkla ilişkileri ve iletişimi kullanmamız gerekmektedir. Çalışma tespitler ve bulgularla demokratik, katılımcı ve müzakereci toplumlar oluşturabilmek için yararlanılabilecek halkla ilişkiler ve iletişim kaynaklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bilinçlerimizi artık yaralamayalım diye...

Literatür Taraması

Krizlerin Gölgesinde Yok Olmak veya Dönüşmek

Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde, “yok olmak”, “*ortadan kalkmak, kaybolmak*” ve “*mecazi olarak bir şeyin varlığının sona ermesi*” olarak açıklanmaktadır. “Dönüşmek” ise, “*bir biçimden, durumdan, başka bir duruma veya biçime geçmek*” olarak ifade edilmektedir (TDK, t.y.). Yani yok olmak tamamen bir şeyin sona ermesine tekabül eden ve bizi “kayıp” kavramına, bizatihi “kaybın kendisine”

götüren iken; dönüşüm, bir halden başka bir hale geçmeyi, değişmeyi, var olmaktan vazgeçmemeyi, bir halin artık belli bir var oluş biçimine müsaade etmediğinin kabulüne işaret etmektedir. Böylece bu kabul edildiğinde, var olmaktan vazgeçmemek ama var olabilmek ve devam edebilmek için de başka bir halin yeni bir var oluş getirmesine müsaade etmek söz konusudur. O halde dönüşüm meselesinde ön koşul olan üç unsur bulunmaktadır. Birincisi, görmek (bir halin, bir durumun artık belli bir var oluş halini, düzenini sürdürmeye yetmediğinin görülmesi), ikincisi kabul (bu durumun kabul edilmesi), üçüncüsü de izin vermek (başka bir hal içinde yeni bir varlık biçimine, yeni bir var oluş düzenine kabul vermek)tir.

Kriz kavramı ise tam da bu dönüşüm meselesinin kalbinde durur. Kriz nedir? diye sordüğümüzde, krizin Yunanca “*ayrılmak*” anlamına karşılık geldiği görülmektedir. Halkla ilişkiler içerisinde kriz, kuruluşlar nezdinde inceleme altına alınır ve bu yönde tanımlamaları yapılır. Bu açıdan yaklaşıldığında kriz, bir kurumun varlığını yok olma tehdidiyle karşı karşıya bırakan bir süreçtir. Bir halkla ilişkiler uygulaması olan kriz yönetimi dâhilinde, krize hızla yanıt verilmesi ve krizin etki alanının büyümesinin engellenmesi ana hedeftir. Bunun için kaynakların bir an önce devreye sokulması gerekir. Kriz aynı zamanda beklenmedik bir anda ortaya çıkan, rutin, olağan işleyişi ve akışı bozan, belirsizliklerin hâkim olduğu bir süreçtir (Okay ve Okay, 2018:424,425). Bununla birlikte krize yanıt olarak, belirsizliklerin veya bilinmeyenlerin bir an evvel belirlenebilir, öngörülebilir ve bilinebilir olması amaçlanır. Kriz içerisinde kalınmak istenen bir durum olmadığı gibi ister kurumsal ister toplumsal anlamda olsun bir kriz süreci içerisindeki en büyük itki bir an önce bu belirsiz ve rahatsız edici halden çıkmaktır. Zaten dönüşümün başladığı ana nokta da burasıdır.

Buraya kadar ifade edilenler, olması gereken veya literatürde bugüne değin çalışılmış olarak kabul ettiklerimizdir. Ancak bugün gelinen noktada toplumsal olarak krizler artık bir an evvel aşmak, kurtulmak istediğimiz, içinden çıkmak için çabaladığımız, bir şeylere karşı çıktığımız, bir şeylerden ayrıldığımız, başka bir şeye geçmek için adımlar attığımız süreçler değildir. Bugün artık krizlere ve krizlerin içinde olmaya, yaşamaya alışmış durumdayız. Mannheim’ın “*ütopya*”sını kaybettik. Daha iyi bir gelecek umudu, içinde bulunulan olumsuz koşullardan çıkma adına hayal edebilme kapasitesi, karamsar ve umutsuz bir hayalperestlik

damgası yemekte.

Krizler çok çeşitli sebeplerden meydana gelebilmektedir. Bunlar, teknolojik gelişmeler, ekonomik kararlar, siyasi alanda yaşanan gelişmeler, kurumların kendi iç işleyişleri veya hataları, doğal afetler (deprem, yangın, sel gibi), sağlık alanında yaşanan ihmaller, hatalar, terör eylemleri ve uluslararası ilişkilerde yaşanan çalkantılardır (Kazancı, 2014: 25,26). Krizlerin oluş sebepleri aynı zamanda krizlerin türlerini açığa çıkarmaktadır. Böylece krizleri türlerine göre kategorize etmek ve var olma ihtimali güçlü krizler üzerine çalışmak mümkün hale gelebilmektedir.

Bugün bu kriz türlerine dijital krizleri de eklemek mümkün. Bunlar siber saldırılar, sosyal medyada meydana gelen dezenformasyon ve manipülatif bilgilerin hızla yayılması gibi sebeplerden ortaya çıkan krizlerdir. Temmuz 2024'te, Microsoft'a siber güvenlik hizmeti yazılımı sağlayan şirketin yazılımda yanlış güncellemeden dolayı küresel bir kriz yaşanmıştır. Uçuşlar gerçekleşmemiş, bankalar ve banka işlemleri durmuştur (Deutsche Welle, 2024).

Tüm krizlerin toplumsal etkileri mevcuttur. Krizler etkileşimsel bir yapıya sahiptirler. Oluşmalarında pek çok toplumsal neden rol oynar. Oluştuktan sonra da toplumsal anlamda pek çok alana ve kuruma etki ederler. Bu nedenle olası krizlerin saptanması, krizlerin değerlendirilmesi için önem taşır. Bu kriz ihtimallerine karşı önlem almak, kriz iletişim planı hazırlamak, raporlar ortaya koymak kriz hasarlarının daha çabuk telafi edilmesi adına gereklidir. Toplumların bir kriz anındaki tek beklentileri krizin bir an önce kontrol altına alınması ve zararların telafi edilmesidir. Bu amaçla yapılan kriz sınıflandırma matrisleri ve kriz yönetim stratejileri bulunmaktadır (Okay ve Okay, 2018: 424-443).

Bugün, Bauman'ın (2024) *Akışkan Modernite*'de vurguladığı gibi krizler artık, içinden bir an önce çıkılması gereken süreçler değil, uyumlandığımız, normalleştirdiğimiz, rahatsızlık duyduğumuz her ne varsa (korku, acı, panik) bastırduğumuz, günlük yaşamımızın parçası haline gelmiş durumlardır. Bauman'ın ifadeleriyle söyleyecek olursak, her şey o denli akışkanlaşmıştır ki, dönüşen ve akıcı halde olan krizlerdir artık ve bizlere yalnızca uyum sağlamak kalmaktadır. Bir nevi toplumların da akışkanlaşmasıdır bu.

Oysa kriz özellikle Sanayi Devrimi sonrasında vuku bulan bir kavramdır. Kapitalist koşulların hızla yayılmasıyla birlikte artan üretim-tüketim hızı, kurumların yüksek kar hedefleri, piyasa ekonomisi koşulları 1929 Büyük Buhran'ı kaçınılmaz kılmıştır. Krizin içinden çıkmak için Roosevelt, "New Deal"ı reform olarak ortaya koymuştur. "Yeni Düzen" inşasının ifadesidir bu (Güngör ve Aksöz, 2021: 33-52). Bugün ise, yaşanan krizlere reform üretme gereği bile duyulmamaktadır. Toplumlar, bir krize ve onun hasarlarına yanıt vermek adına reform yapamadan yeni bir krize uyanmaktadır.

Eşitlikçi ve Müzakereci Topluluklar Nedir? İhtimalleri Nelerdir?

Krizlerin yol açtığı bu uyuşma halini aşabilmek için de "müzakereci demokrasi"ye ihtiyaç vardır. Liberal unsurların demokrasiden ayrılması ile demokrasi tek başına, "siyasal felsefi" bir alan olarak ele alınmaya başlamıştır ve müzakereci demokrasi teorisi tartışmaları içinde "felsefi-ahlaki öncüller" daha önde gelmektedir. Bu, yeni bir demokrasi arayışıdır. Hatta demokrasi içinde başka bir demokrasi arayışı sürecidir. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, halkın sahici olarak katılım gösterdiği bir katılımcı demokrasinin var olduğuna ve uygulandığına dair inancın olmamasıdır. İkinci sebep ise, toplumların giderek daha karmaşık özellikte yapılar arz etmesi ve çoğulcu yapıların daha ağırlıklı olmaya başlamasıdır (Erdoğan, 2012: 26). Müzakereci demokrasiden bir kuram olarak söz etmenin yanı sıra bir toplumsal arzu ve özlem olarak da bahsetmek mümkündür.

Müzakere, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "bir konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunma, olaşma" anlamına gelmektedir (TDK, t.y.). Walzer'a (1999) göre, müzakere, "sakin, tefekküre dayalı, kanıtlara açık ve farklı görüşlere saygılı" içerir. Chambers'a (2003) göre, "makul ve bilgiye dayalı kanıtlarla tartışma"dır. Bu anlamda pazarlıktan farklılık içerir (Aktaran Erdoğan, 2012: 27).

Demokrasi türleri, doğrudan demokrasi, temsili ve yarı doğrudan demokrasi olarak sıralanabilir. Ayrıca taşıdıkları amaçları bakımından, klasik (çoğulcu) demokrasi, liberal demokrasi, düşük yoğunluklu demokrasi, uzlaşımçı demokrasi gibi daha fazla kategorileri de içermektedir. Bunların içinde müzakereci demokrasi, Jürgen Habermas tarafından çokça üzerinde durulan

bir alan olmuştur. Ona göre müzakereci demokrasi, “*belli bir süre içinde, işlevsel olarak kendini devam ettiren bir topluma dair etik ilkeleri/kuralları çerçeveleyen*” bir yerde durmaktadır. Aynı zamanda Habermas’ın müzakereci demokrasi anlayışı, “*iletişimsel müzakereci demokrasi ile çoğulcu toplumların demokratik uygulamalarını bir model bağlamında tasarlamıştır*”. Habermas bu noktada, müzakereyi iletişim olarak ele almıştır ve buradan iletişimin temel alındığı bir halk egemenliğine işaret etmiştir. O, halkı bir toplumsal sözleşme üzerinden görerek yorumlamıştır. Bu çerçeveden hür ve eşit bireylerin kendi yasalarını, kendi hür iradeleriyle, kendilerinin koydukları ve uyguladıkları, katılımcı oldukları bir yapı ortaya çıkmaktadır. Habermas açısından bakıldığında, müzakereci demokraside, iletişim, katılım, özgür irade ve özgür irade ile kişilerin kendi yaşayacakları toplumsal yapıyı, kendi koydukları kurallarla belirlemeleri ve inşa etmeleri yönünde bir resim belirmektedir (Tunç, 2008: 1113-1132).

Chambers’a (2003) göre müzakereci demokrasi kuramı, “*normatif ölçütleri içermeyen kurumları sorgulamamızı*” sağlar. Böylece, bu kurumları sorgulayarak ve geliştirerek demokrasiyi geliştirmiş oluruz ve bunun yolunu da müzakereci demokrasi açar. Sanders (1997), müzakereci demokratların, ortak faydada buluşabilmede “*konuşmanın ve tartışmanın*” üzerinde durduklarını söyler. Müzakereci demokratlar, bütün bireylerin/vatandaşların eşit katılımına dayalı bir kamusal müzakereci zemininin olması gerektiğinden yana tavır alırlar. Müzakereci demokrasinin temelini, Habermas’ın iletişimsel eylem teorisi oluşturmaktadır. Pennington (2007), Habermas’ın, toplumdaki sorunların çözümünde bireylerin kolektif bir tavır geliştirebilmelerinin, böylece toplumsal ve ekonomik manada kendi yönetimlerini ellerine alabilmelerinin ancak eşit katılıma ve tartışmaya dayalı müzakereci demokrasi ile mümkün olabileceği ifadesi üzerinde durur (Aktaran Erdoğan, 2012: 27,28). Dolayısıyla müzakereci demokrasi iletişimsel yönü ağır basan bir teoridir. Özellikle Habermas’ın “*ideal iletişim ortamı*” ve “*iletişimsel eylem kuramı*” düşünüldüğünde müzakereci demokrasi kuramının özellikleriyle örtüşmesi dikkat çeker.

Habermas’ın iletişimsel eylem kuramı, düşünebilen, konuşabilen ve eylemde bulunabilen kişilerin geliştirdikleri anlaşma sürecini içerir. Dil burada, anlaşabilmenin temelini oluşturur. İletişimsel eylem kuramı belli bir söylem etiğini gerektirir. Bireylerin iletişim ortamına eşit katıldıkları, bir önermede

bulunabildikleri, bunun ahlaki olduğu, aynı zamanda geçerlilik iddiasının olduğu bir etiği ifade eder. Anlaşmayı sağlayan “*ideal söz toplulukları*” ve “*evrensel dinleyici kitlesi*” bu kurama dâhil olarak bulunmaktadır (Yıldırım, 2006: 259-260). Habermas düşüncesinde “kamusal alan” iletişimin pratik olarak gerçekleştiği yerdir. Bu sayede “kamuoyu” oluşur. Gerçek kamusal alanın olabilmesi için bu alana tüm bireylerin eşit katılım hakkı olmalıdır. Kamusal alanda gerçekleşen iletişim, insanlığın ortak ideallerini kapsamıştır. Ancak ekonomik kurumların, ekonomik sistem koşullarının ve kitle iletişim araçlarının bu alana müdahalesi, halka açık olan bu alanın pasifleştirilmesine sebep olmuştur (Akkol, 2019: 177).

Habermas böylece toplumsal uzlaşının sağlanabilmesi için, her ne kadar sınıfsal farklılıkların ortadan kalkması söz konusu olmasa da, ekonomik krizlerin daha da ileri ve yıkıcı boyutta yaşanmaması adına daha özgür, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi arayışı içinde olmuştur (Yavaşgel, 2021). Müzakereci demokrasinin varlığının özgür ve demokratik bir kamusal alan pratiğinin içinden çıkacağı bir gerçeklik olarak işaret edilmektedir.

Müzakereci demokrasi, zorlayıcı toplumsal sorunlar karşısında, rasyonaliteye ve ahlaka dayalı çözümler sunabilmektedir. Sanders (1997), bu türlü zorlayıcı ve işin içinden çıkılması güç koşullarda, müzakereci demokrasinin geniş çözüm potansiyelleri sunabileceğini, özellikleri ve farklılıkları geniş bir spektrumda olan toplumlarda herkesin fikirlerine ifade imkânı sağlayacağını vurgulamaktadır (Aktaran Erdoğan, 2012: 28). Peki, müzakereci toplumların ihtimalleri nedir? Gerçekten müzakereci demokrasiye dayalı toplumların var oluş ihtimali var mıdır? Varsa ya da yoksa ne kadarlık bir var olma ya da olmama ihtimalidir bu?

Öncelikle müzakereci demokrasinin var olabilmesi için toplumda baskı unsurunun aşılması gerekmektedir. Eşitlik, yüksek katılım ve kapsayıcılık da müzakereci demokrasinin varlığının ön koşulları arasında bulunmaktadır. Ancak katılımın gönüllük esasına dayanması halinde, zamanla düşüş gösterebileceği riski bulunmaktadır. Tartışma akılcılığı, söylem geliştirmeyi, argüman öne sürmeyi, iletişimi ve iknayı gerektirdiğinden, bu eğilimleri ve potansiyelleri daha yüksek olan bireyler eşitlik durumunu bozabileceklerdir. Çünkü herkesin eğitim ve yetenekleri farklılık içerdiğinden böyle bir durumda herkesin eşit biçimde

ve aynı şekilde, aynı yöntemlerle müzakereye katılması söz konusu değildir. Bu türlü haller, çatışmaların çözümlenmesi yerine, fikir ayrılıklarını daha da ileri boyutlara taşıyabilir. Bununla birlikte “*müzakereci demokrasi fikri, Batılı ülkelerin ve Amerika’nın, diğer ülkeler üzerinde tahakküm kurmak, kendi amaçlarını daha rahat gerçekleştirebilmek için önerdikleri bir manipülasyon olabilir*”. Müzakereci demokrasi fikrinin bir talep olarak sunulduğu durumlara bu açıdan bazı hallerde, mesafeli yaklaşmak da gerekebilir. Çünkü bu doğrultuda bir öneri olarak sunulduğunda, Batılı ülkelerin diğer ülkelere müdahalesini kolaylaştırıcı bir işleve bürünebilmektedir. Etnik ayrılıkları, kimlik ayrışmalarını kışkırtıp daha da ayrıştırıcı bir nitelik taşıyabilmektedir (Tunç, 2008: 1129-1131). Burada dikkat edilmesi gereken nokta, müzakereci demokrasi talebinin nereden ve kimden geldiğine bakmaktır. Müzakereci bir toplumsal ortam talebi toplumun, halkın kendi içinden çıkmalıdır. Herhangi bir müdahale olmaksızın, toplum böylesi bir ortamı kendi iradesiyle oluşturmalıdır. Ancak halkın kendisinden gelen böyle bir yönelim, krizlerin içinden çıkılmasını ve krizlere yeni var oluş ihtimalleriyle yanıtlar verilmesini sağlar. Aksi halde adı demokrasi olsa da, halkın içinden olmayan taraflarca, bir dayatma olarak yapılıyorsa, bu durum, gerçekte manipülasyon niteliği taşır. Bu manipülasyonun altında da toplumun ortak faydası değil, başka egemen grupların çıkarları yatar.

Yöntem

Krizleri Sorgulamak

Krizler, öngörülenin dışında gelişerek kurumları tehdit eden, olağan akışı bozan, müdahale edilmesi için zaman baskısı yaratan durumlardır (Okay ve Okay, 2018: 425). Krizlerin kurumlar dışında toplumları da etkileyen yönleri vardır. Örneğin, kriz türlerinden biri olan afetler, afet sosyolojisi içerisinde değerlendirilir. Bu kapsamda, yalnızca fiziksel etkiler değil aynı zamanda toplumsal ve bireysel yaşamı da etkileyen, dönüştüren; bu anlamda bir kırılmaya yol açan sosyolojik durumlar olarak yorumlanır (Çepni ve Demirkazık, 2023: 828). Bu çalışmanın inceleme konusunu teşkil eden 2010-2026 arası, dünya genelinde yaşanan krizler, literatürdeki bu tanımlar ışığında değerlendirilme kapsamına alınmıştır. Değerlendirme sonucunda erişilen kriz türleri dört temada sınıflandırılmıştır. Geçtiğimiz 16 yılın krizleri, literatürde kriz tanımına

da uygun düşecek biçimde, Covid-19 salgın krizi, göçmen krizi, 2025-2026 ABD-İsrail-İran Savaşı gibi toplumların yaşamlarını doğrudan etkileyen ve olağan yaşam akışını belirgin biçimde sekteye uğratan büyük toplumsal olaylar bağlamında değerlendirilmiştir. Kriz incelemesi olarak, 2010-2026 (16 yıllık) sürecin ele alınma nedeni ise, bu zaman zarfında birden fazla krizin art arda ve yoğun biçimde yaşanması; Bauman'ın (2024) da ifade ettiği şekliyle kriz kaynaklı gerilimlerden birinin sonuçları sindirilmeden bir diğersinin oluşmaya başlamasıdır.

Bu kapsamda krizler, başlıklar halinde incelenmiş ve medyada da "kriz" olarak yer almış ve yayınlanmış son 16 yılın haber metinlerine/ makalelere başvurulmuştur. Ardından krizler, taşıdıkları temalara göre sınıflandırılmıştır. "Demokrasi ve iletişim krizi" başlıklandırılmasında olduğu gibi, bu sınıflandırmalar oluşturulurken, yalnızca haber metinlerinden değil, aynı zamanda Ercan ve Gagnon (2014), Curran (2011), Raboy ve Dagenais (1992), Lawrence (2024), gibi düşünürlerin kuramsallıklarından, kavramsallaştırma ve akademik ifadelendirmelerinden yararlanılmıştır. Haber metinlerinin büyük toplumsal olayları ve dönüşümleri "çatışma" ve "kriz" temaları altında işlemeleri ise çalışmaya konu olan bu toplumsal olayların medyada da "kriz" olarak görünür olduğunu göstermektedir.

Bu doğrultuda, son 16 yılda (2010-2026) yaşanan krizleri dört temada ele alarak sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan birincisi, demokrasi ve iletişim krizidir. Diğerlerini eşitsizlik ve ekonomik krizler, güç ve kimlik bunalımları, iklim ve var oluşa dair krizler olarak sıralayabiliriz. Burada araştırma yerine geçecek, son on altı yılda hem Türkiye'de hem de dünya genelinde yaşanan krizlere bakmak, bu zaman aralığında nereye geldiğini ve ne yaşandığını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

2010-2026 arası, tüm dünya genelinde de krizlerin damga vurduğu ve derin izler bıraktığı bir süreç olmuştur. Bauman'ın (2024) "krizler çağı" ifadesi tam karşılığını bularak yaşanmıştır bu süreçte. Peki bunlar nelerdir? Bu krizlerin özellikleri nedir? Bize hem evrensel olarak nasıl etki etmişlerdir?

Krizler	Kriz Öyküleri
Demokrasi ve İletişim Krizi	Neoliberal politikaların ve piyasalaşmanın iletişim alanını dönüştürmesi; haberin ve gerçekliğin yapısının değişmesi, post-truth olgusu, siyasal kutuplaşma, popülizm ve manipülatif söylemlerin yaygınlaşması.
Ekonomik Krizler ve Eşitsizlikler	Gelir adaletsizliklerinin derinleşmesi; Covid-19 pandemisinin küresel ekonomi üzerinde yarattığı hasar; ülkeler ve toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin artması; güvensizliğin yeni bir iletişim biçimi hâline gelmesi.
Güç ve Kimlik Bunalımları	Göçmen ailelerin yaşadığı trajediler; kolektif yas ve travmalar, parçalanmış aileler; göçün yol açtığı çoklu kimliklerle yaşama zorunluluğu; “biz ve öteki” söylemi üzerinden gelişen ayrımcı ve kutuplaştırıcı politikalar; kimlik temelli müzakere alanlarının daralması.
İklim ve Var Oluş Dair Krizler	İklim krizi nedeniyle artan sıcaklıklar; yangınlar ve ekosistemin tehdit altında olması, Türkiye’de yaşanan kuraklık ve tarımsal üretime etkiler; Antarktika’da buz kaybı, karbon eşiğinin aşılması; kapitalist üretim biçiminin doğayı tüketmesiyle birlikte varoluşsal krizlerin derinleşmesi.
2025–2026 ABD–İsrail–İran Savaşı	Baskıcı yönetimler altında ezilen toplumlar; yerel ve küresel düzeyde artan siyasal çatışmalar; hegemonik ve manipülatif söylemler, algı söylemler, dijital saldırılar; diplomatik mekanizmaların zayıflaması ve uluslararası gerilimlerin derinleşmesi.

Tablo 1: Krizler ve Kriz Öyküleri (Ercan ve Gagnon (2014), Curran (2011), Raboy ve Dagenais (1992) ve Lawrence’ın (2024) kuramsal çerçevesi ile Atlantic Council (2026), AP News (2025), BBC News Türkçe (2025), Deutsche Welle (2024, 2025), Stanford University (2025), Financial Times (2024) ve International Rescue Committee’nin (2024) haber ve değerlendirmeleri temel alınarak yazar tarafından derlenerek oluşturulmuştur.)

2010-2026 arası süreçte ekonomik krizler, göç hareketleri, insan hakları ihlalleri, savaşlar, dijital manipülasyonlar, iklim krizi ve demokratik gerilimler küresel ölçekte belirginleşmiştir (International Rescue Committee, 2024; FSI News, 2025; Bowen, 2025; Gatopoulos et al., 2025; Hadjicostis, 2025; Deutsche

Welle, 2025).

Çalışmada ele alınan ve yukarıda bahsedilen yöntemle temalarına göre sınıflandırılan krizler Bauman, Wallerstein ve Mannheim teorik ekseninde kuramsal yorumlamaya ve çözümlenmeye tabi tutulmuştur. Böylece nitel bir yapılanmada, eleştirel kuramdan hareketle, kuramsal çözümlenme ve kavramsal tartışma yöntemleri benimsenerek hangi tür krizlerin yaşandığı değerlendirilmiştir. Ardından da bu krizlerden çıkış sağlamak adına demokratik ve müzakereye dayalı, güvenli toplumların inşa edilmesinde halkla ilişkiler ve iletişim kaynaklarının neler olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca, krizleri aşabilmek ve yeni ihtimaller yaratabilmek adına demokratik, müzakereci zeminler sağlayacak toplumsal rolleri benimsemiş halkla ilişkilerin nasıl olabileceği ve hangi çalışmalar üretebileceği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bulguların Tartışılması

Krizlerin Gölgesinde Krizleri Çözümlenmek

Bu çalışmada bulgular, 2010-2016 yılları arasında küresel ölçekte öne çıkan toplumsal krizlerin kuramsal ve kavramsal çözümlenmesi yoluyla elde edilmiştir. Çalışmada veri kaynağı olarak uluslararası haber metinleri, kriz raporları, sosyoloji ve iletişim literatürleri ile Bauman, Wallerstein ve Mannheim'ın eserleri kullanılmıştır. Öncelikle literatürde ve medya söylemlerinde “kriz” olarak tanımlanan toplumsal olaylar tematik olarak sınıflandırılmış, ardından bu krizler eleştirel kuram çerçevesinde yorumlanmıştır. Analiz sürecinde demokrasi ve iletişim krizi, ekonomik krizler ve eşitsizlikler, güç ve kimlik bunalımları ile iklim ve varoluş krizleri olmak üzere dört temel tema oluşturulmuştur. Bulgular, söz konusu krizlerin iletişimsel, toplumsal ve ideolojik boyutlarını halkla ilişkiler ve iletişim sosyolojisi perspektifinden değerlendirilmesi sonucunda ortaya konmuştur.

Bauman (2024: 25-48) *Akışkan Modernitede*, her şeyin adeta sıvı, akışkan bir biçimde akıp gittiğini söyler. Burada belirsizlikten, güvencesizlikten, endişe ve kaygıdan bahsetmektedir. Örneğin, ekonomik krizler, ekonomik düzenlerin kalıcı olmadığına işaret etmektedir. Bu da insanlarda ve dolayısıyla toplumlarda güvensizlik hissi yaratmaktadır. Bauman (2024: 26-27)'in görüşüyle, modernite

akışkan bir haldir ve bu hal içinde, her şey belirsiz, istikrarsız ve devamlı değişen bir yapı sergilemektedir. Bu da toplumları daha kırılğan yapmaktadır.

Bauman'ın görüşlerine karşılık gelen yaşadığımız sürecin (2010-2026) en belirgin krizlerinden biri, göç krizidir. 2011'de yaşanan Arap Baharı'nın etkileri, pek çok insanın yerinden edilmesi ve köklerinden kopması olmuştur. Bauman'ın (2024: 38-39) görüşleri, "*akışkan modernite*"nin bir sonucu olarak "*yerleşikliğin, göçebelikten daha üstün tutulduğu ve eğer ki açık ve belli bir adreste yaşanmıyorsa ve göç söz konusu ise bu durumun daha aşağıda tutulduğu*" görüşü ile de karşılık bulmaktadır. Bauman (2024: 26-29) aynı zamanda "*katı kolektif yapıların çözülüşünden*" dem vurmaktadır. Bu durum ise insanlarda yalnızlaşmaya ve korkuya yol açarken, otoriter liderlerin yükselişine kapı aralar. Bunların yanı sıra sürekli tüketme ve haz çağı, doğanın hızla tahribatına sebep olmakta ve insanın yalnızca doğadan değil, kendisinden de kopmasını tetiklemektedir. "Akışkan modernite"nin krizleri insanın kendi köksüzlüğüne, kendi ruhundan ve benliğinden kopmasına da yol açmaktadır. Bunun bir sonucu olarak toplumlar kendilerinden kopuk bireylerle bağısız, köksüz yaşamaya çalışmaktadırlar. Bauman'ın (2024: 27) "*akışkan modernite düşüncesi*" krizleri bu biçimde yorumlarken, teknolojinin, dijitalliğin de her şeyin akışına ve geçiciliğine katkıda bulunduğunu eklemektedir. Dezenformasyon, manipülasyon ile birçok şey tahrip olmakta ve bu da krizleri derinleştirmektedir.

Bauman, yaşadığımız krizlere, bireysel deneyimler, kişi özelinde yaşananlar, gündelik hayatın yansımaları üzerinden bir yorum getirmektedir. Wallerstein (2003: 13-119; 209-218), ise, *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*'nda, olup bitenleri, "*dünya sistemleri analizi*" ve "*yapısal güç ilişkileri*" üzerinden okumaktadır. 2010-2026 arasından yaşanan krizlere Wallerstein okumasıyla baktığımızda, öncelikle, yaşanan ekonomik krizlerin zaten kapitalist dünya sisteminin bir getirisi olduğu görülmektedir. Çünkü kapitalist sistem zaten doğası gereği eşitsizlik(ler) üzerine kuruludur. Wallerstein (2003: 89-99; 209-219), bu sistemin artık bir sona geldiğini, sona ermek üzere olduğunu vurgular. Ekonomi ve ekonomi alanında yaşanan çıkmazlar bu biçimdedir. Peki, göç, Arap Baharı sonrası Orta Doğu'da yaşananlar nedir? Wallerstein, tüm dünyanın etkisini yaşadığı göç ve mülteci krizini "merkez-çevre ilişkileri" ekseninde yorumlar. Ona göre, sermaye ve kaynaklara hâkim olanlar ve dolayısıyla egemen

olanlar merkez ülkelerdir. Kaynakların çoğunluğu bu ülkelerin kontrolünde kalırken, çevre ülkelere ancak yoksunluk düşmektedir. Yani bu kaynaklardan yoksun kalmak, yoksunluğun getirdiği dramları, yerinden edilmeyi, belirsiz ve güvencesiz yaşam koşulları altında ezilmeyi tecrübe etmenin bir başka ifadesidir. Bu da yine dünya sistemindeki adaletsiz ve eşitsiz yapıların sistemsel bir sonucudur ve bu durum artık devam edemez (Wallerstein, 2003: 134-150; 89-99; 69-89; 209-219). Çünkü bu yoksunluğu ve olumsuzluğu yaşayan çevre ülkeler, merkez ülkelere doğru baskı yapmaktadır. Tıpkı Arap Baharı sonrası, bu ülkelerde yaşayan insanların Batı'ya doğru hareket etmesi ve Avrupa ülkeleri üzerinde bir göç baskısı yaratması gibi... Çevre/iklim krizi de Wallerstein (2003: 89-99) düşüncesinde, kapitalizmin iflasının ilanıdır. Çünkü kapitalist sistem içindeki kurumların daha çok kazanması için doğanın tahrip edilmesi gerekir. Kapitalizm her türlü şeyin sömürsü olmadan yaşayamaz, gelişemez. Artık kapitalizm ve onun içinde varlık gösteren kurumlar doğal kaynakları öylesine hunharca sömürmüşlerdir ve yerlerine öylesine hiçbir şey koymamışlardır ki, doğal sistem artık bu sömürüye dayanamamaktadır. İklim krizi böylesi bir bencilce kaynak sömürsünün sonucudur ve aslına bakılırsa politik krizler de böyledir. Kapitalizmin genel tavrıdır bu. Ekonomide de, politikada da, ekolojik sisteme yaklaşımda da aynı biçimde işler. Dolayısıyla, Wallerstein (2003: 13-88 ;89-99), artık bu durumun da sürdürülemez olduğunu ve bir sona geldiğini söyler. Ona göre, dijital krizler de güç ilişkilerinin bir parçası ve yansımasıdır.

Bu noktada Wallerstein'ın (2003: 209-218) "*bifurkasyon (çatallanma)*" kavramı önem taşır. Buna göre, bir yol ayrımına gelinmiştir artık. Hiçbir şey eskisi gibi olamaz. Sistem artık eski haline dönemeyecektir. İki değişim ihtimali vardır bunun karşısında: Ya daha eşitlikçi bir yapı kurulacaktır ya da eski yapının daha karmaşığı bir sistem vuku bulacaktır. Her ikisinin de olma ihtimali vardır. Daha eşitlikçi bir düzene doğru da geçiş yapılabilir ancak aynı ihtimal dâhilinde daha otoriter, eşitsiz ve kaosun hâkim olduğu bir yapı da belirebilir. Wallerstein (2003: 231), "*zaman oku*" kavramından bahseder burada ve bu kavramla "gerçekliği", "ihtimalleri" sorgular. Ona göre gerçeklik, karmaşıktır. Bununsa temelinde "*zaman oku*" yatar: "*Her şey her şeyi etkiler ve her şey de karşı konulmaz biçimde genişler. Evren kendi düzeni ya da düzensizliği içinde yoluna devam eder*". 2010-2026 arasında yaşanan krizler de kapitalist koşulların getirdiği kaçınılmaz

krizlerdir ve bir çatallanmaya gelinmiştir. Ya daha eşitlikçi ve yaşanabilir bir dünya kurulacaktır ki bu da mümkündür ya da eski sistemin çözülüşünün getirdiği parçalanma, daha içinden çıkılmaz, olumsuz yapılar ortaya çıkaracaktır. Bu biraz olasılık hesaplamaya da benzer bir durumu andırmaktadır ancak biz burada, tüm umutsuzluk yaratma ve “hayalperestlik” etiketlemelerine karşın, birincisinin üzerinde duracağız: Yani dönüşüm ve bu dönüşümün yeni ve daha güvende hissedilebilir toplumsal ihtimaller/alternatifler yaratması...

Mannheim (2009: 9-115) *İdeoloji ve Ütopya*'da, “zihin dünyası/bilinç yapıları” üzerinden bir yorum ortaya koyar. Yaşadığımız krizlere bir çıkış bulabilmenin yolu, ideolojilere değil, ütopyalara yönelmektir. Çünkü Mannheim'cı düşünceden bakılacak olursa, ideolojiler, hâkim grupların çıkarları doğrultusunda hâlihazırda yaşanan sorunların kendi yarattıkları düzen içinde devamını sağlarken, ancak ütopyalar var olan olumsuzlukların sorgulanmasını ve bunları ortadan kaldırmak için yeni ihtimal tasavvurlarına yönelir. Mannheim (2009: 58,59), ideolojinin, egemen grupların kendi çıkarları dolayısıyla, mevcut bir durumun gerçekliklerini görememe olduğunu ifade eder. Böylece, grup gerçekliklere bir perde çeker. İstikrarı ve mevcudu koruyarak sürdürmeye çalışır. Ütopik düşüncede ise, istikrardan ziyade ve bunun aksine, hâlihazırda var olanın yerine başka bir durumun tasavvuru söz konusudur.

Bu açıdan bakıldığında, bugün yaşanan krizler de ideolojik yapıyla ilgilidir. İdeoloji burada statükoyu (mevcut durumu) koruyan ve devamını sağlayan bir işlev görmektedir. Mannheim (2009: 58,59), “*ütopyayı, dönüştürücü ve değişim sağlayıcı bilinç biçimleri*” olarak ifade eder. Onun düşünce ekseninden yorumlanacak olursa, 2011 Arap Baharı sonrası ve Batı'ya bir baskı olarak başlayan göç hareketleri, Mannheim'cı düşüncede “*ütopya*” kavramıyla karşılık bulur. Çünkü Arap Baharı sonrası Avrupa'ya doğru göçle şekillenen ve göç/mültecilik üzerinden ifadesini bulan şey, aslında büyük bir kitlesel baskı hareketidir ve büyük bir kırılmadır. Dolayısıyla devam etmekte olan düzene bir tehdittir. Ona meydan okuyarak ve onu dönüştürerek yeni bir toplumsal düzen tasavvurunu içine alır. Bu yeni düzen tasavvurunda (ki bu da bir yeni var oluş ihtimalidir), farklı kimliklerin, kültürlerin ifadesi ve başka coğrafyalarda kendilerine alan açma girişimleri ile yeni bir bağ, yeni bir köklenme ve yer edinme eylemine yöneliş vardır. Egemen gruplar ise tam da Mannheim'cı düşüncede ideoloji-ütopya

gerilimine denk düşecek şekilde, bu durumu tehdit ve güvenlik sorunu olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla, Mannheim bakışından değerlendirdiğimizde göç ve kimlik sorunları bir ideoloji-ütopya hattı gerilimi olarak okunur. İklim krizi karşısında başlatılan aktivist eylemler, çevreyi korumaya dönük hareketler de ütopya bilinci içerisinde değerlendirilir. Bununla birlikte, Mannheim (2009) çerçevesinden, politik krizlere bakıldığı zaman, Mannheim, siyasal şahsiyetlerin her birinin kendi tarafından birtakım argümanları herkesin iyiliğineymiş ve ortak akı/faydayı kapsıyormuş gibi yansıtarak öne sürdüğünü ifade eder. Oysa bu politik şahsiyetlerin yalnızca kendi çıkarlarını gerçekleştirme hedefleri bulunmaktadır. Bu bağlamda bir statüko kurmak isterler. Ancak ütopycı bilinç biçimleri çeşitli kolektif eylemler, halk hareketleri ile bu ideolojik işleve karşı çıkar ve gerçek ortak akı, ortak iyiyi göstererek başka toplumsal var oluş ihtimalleri ya da şartları inşa etmeye çabalarlar.

Yeni Bir Dünyaya Doğru Yeni Var Oluş İhtimallerimize Dair: Ütopyalardan Umuda Halkla İlişkiler ve Demokratik İletişim Kaynakları

Bu krizlerin içinden çıkıp gerçekten yeni var oluş koşulları oluşturabilme ihtimallerimiz var mı? Ütopycalar oluşturabilir miyiz ve bunları hayata geçirebilir miyiz? Her şey, yeni ihtimallerin ihtimalini düşünmekle başlıyor bu noktada. Bir kez, başka ihtimallerin olabileceği ve bunların hiç de etiketlendiği gibi gerçeklikten uzak birer “hayalperestlik” (ki bu tabir, yeni ihtimaller var etmeyelim ve bir dönüşüm yaratmayalım diye bilinçli olarak yapılan bir dayatmadır) olmadığı düşünülduğünde çözüm önerileri de gelecektir. Dolayısıyla her şey tek bir yeni ihtimali düşünmekle başlıyor: O ihtimal, toplumların hak ettiği, daha olumlu koşullarda bir yaşamı, toplumun tüm kesimlerinin kendilerini ifade edebilmelerini, herkesin eşit biçimde müzakerelere katılabilmesini ve asgari düzeyde buluşabilmeyi kapsıyor.

Bu, öncelikle, toplumlarda demokratik iletişimin sağlanması ile mümkün olabilir. Demokratik iletişim, ayrımcılığın bittiği, “öteki” ne yönelik düşmanlaştırıcı söylemlerin olmadığı, varsa da onaylanmadığı ve namevcut kılındığı bir zeminde söz konusudur. Toplumsal iletişimin baskıdan uzak bir zeminde, barıştan yana bir tutumla sağlanması toplumlarda demokratik iletişimi de geliştirecektir. Demokrasilerde iletişim bir ön koşuldur. Çünkü toplumlar kendilerini iletişim

olmadan var kılamazlar. İletişim hem bir özgürlük yönelimi hem de en güçlü kendini ortaya koyma yoludur. Demokratik iletişimin önkoşullarından bir diğeri de toplumu, önyargılardan olabildiğince arındırmaktır. Önyargılar, ayrılıkçı söylemler, düşmanlaştırma ve ötekileştirme toplumsal iletişimde demokratik iletişimin önündeki en büyük engellerdir. Bunların olmadığı bir iletişim biçimi ise demokratik iletişim olarak tanımlanmaktadır (Çoban, 2010: 1-3). Ancak baskılardan, manipülatif iletişim biçimlerinden arındırılmış bir iletişim ortamı bize demokratik iletişimi sağlayabilir.

Demokratik iletişimin toplumda inşa edilebilmesi için medyada da bunun sağlanması gerekmektedir. Medyanın yapısı, bir toplumda demokratik iletişimin kurulup kurulmayacağı üzerinde çok belirleyicidir. Medyanın demokratikleşmesi ise, alternatif medyaların var olabilmesidir. Bu medyaların ötekilerin sesine yer verebilmeleri ve toplumun farklı kesimlerinin kendilerini baskısızca, özgür ve eşit biçimde ifade edebilmelerinin desteklenmesidir. Demokratik iletişim diyaloga dayalı iletişim demektir. Toplumdaki tüm taraflar (muhalifler, iktidar ve iktidarı savunanlar) ne kadar fazla birbirleriyle temas ederlerse ve ne kadar birbirlerini tanıma imkânı bulabilirlerse, önyargılar o ölçüde azalacaktır. Bu da toplumsal iletişimde demokratik iletişimin önünü açabilecek olan önemli yöntemlerdendir (Çoban, 2010: 1-10).

Demokratik iletişim demek çift yönlü iletişim demektir. Bilhassa Grunig ve diğer iletişim ve halkla ilişkilerde mükemmellik yaklaşımını benimseyen teorisyenler, diyaloga dayalı simetrik iletişimi ortaya koymaktadırlar (Grunig, 2005: 21). “*Toplumsal iletişimin, gerçekte çoğulcu bir yapı içerdiği*” (Çoban, 2010: 14) göz önünde bulundurulduğunda toplumda bu ortamı sağlayabilecek yegâne iletişim türü çift yönlü iletişim/simetrik iletişimidir. Simetrik/diyaloğa dayalı iletişim biçimine ve kamusal alanda bu türlü iletişimlerin uygulanması gerektiğine vurgu yapan iletişim kuramcılarının başında Jürgen Habermas, James Grunig (ve halkla ilişkiler-iletişimde mükemmellik teorisi üzerinde çalışan ekibi) gelmektedir. Yanı sıra Martin Buber, Mikhail Bakhtin ve Richard Sennett de diyalojik iletişim ve demokratik iletişim üzerine düşünceler geliştirerek ortaya koymuşlardır (Çepni, 2021: 213-238).

Habermas (2001) iletişimsel eylem teorisinde, “*bireylerin tahakkümden,*

baskıdan uzak, özgürce kendilerini ve düşüncelerini ortaya koyabildikleri ve herkesin birbirinin düşüncesini dinlediği, anlamaya çalıştığı” bir iletişim ortaya koyar. Bu iletişimi, “bireylerin söylemlerinin anlamlı olduğu, kimsenin bir başkasının düşüncesini anlamsız olarak nitelendirmediği ve rasyonel bir anlaşma zeminini sağlamanın temel hedef olduğu” yönünde tanımlar.

Martin Buber ise, “ben-sen” e dayalı, bir diyalog felsefesi ortaya koymuştur. Ona göre modern dünya, insanı, özne konumundan çıkarıp nesneleştirmektedir. Bu durum, insan var oluşunu adeta dağıtıcı bir noktaya götürmektedir. İnsan, modern dünyada özne konumundan sıyrılıp nesneleşmeye tabi tutuldukça, bu durum, insanın gerçeği görmesinin ve onu anlamlandırabilmesinin de önüne bir perde çekmektedir. Böyle bir şeyi, Buber’a göre, ancak diyalojik ilişki durdurabilir. Freire ise, ezen-ezilen ilişkisinden bahseder. Ona göre bankacı eğitim modeli, bireyleri nesneleştirir. Aynı zamanda ezen-ezilen ilişkisi, tahakküm kuran ve buna boyun eğen tarafların olduğu diyalektik ilişkiler var eder. Oysa bu ilişki biçiminden çıkabilmenin yolu yine diyalojik ilişkiden geçmektedir. Hem Buber, hem de Freire, diyalektik ilişki yapısından diyalojik ilişki yapısına geçişin üzerinde dururlar. Bakhtin, “diyalojik” i, “çözüme kavuşturulamayan tartışmalar için ortak bir zemin bulma” olarak ifade etmiştir (Aktaran Çepni, 2021: 213-238). Bakhtin ve Sennett, “her ne kadar bir anlaşmaya ulaşılmasa da bireylerin karşılıklı fikirlerini belirtmeleri, onların birbirlerini dinlerkenki birbirlerine yönelttikleri anlayışın gelişmesine katkıda bulunduğunu” vurgular. Bakhtin’e göre, diyalog, insanın ve onun yaşantısının doğal bir getirisi ve ayrılmaz bir parçasıdır. Mikhail Bakhtin’e göre, diyalojik iletişim/diyalojik angajman iletişimin tek gerçek aracıdır. İletişimin, yalnızca sözcüklerle, cümlelerle, konuşma ve dille değil, aynı zamanda insanın tüm bedeniyle, tüm hayatı boyunca katıldığı bir eylem olduğunu söyler (Aktaran Çepni, 2021: 213-238).

Demokratik İletişimi Kapsayan ve Krizlere Çözüm Getiren Halkla İlişkiler Anlayışı

Çift yönlü, simetrik iletişim, aktarmak istediği mesajını alıcı tarafın anlayış dünyasına uygun düşecek biçimde aktarması ve karşı taraftan bu aktarımla ilgili bir geri dönüş almasıdır. Simetrik durum, burada açığa çıkmaktadır. Alınan geri dönüşün değerlendirilmesi ve kaynağın kendisinde bir değişime gitmesi ile

devam eden iletişim süreci çift yönlü, simetrik iletişim biçimini ifade etmektedir. Halkla ilişkiler modelleri içinde de asimetrik modelde çift yönlülük içermesine rağmen, alıcı taraftan alınan geri dönüşler karşısında kaynak herhangi bir değişime/dönüşüme gitmez. Bu değişim/dönüşüm hali ancak simetrik çift yönlü halkla ilişkiler modelinde mevcuttur. Grunig ve ekibi (2005) bunun, daha demokratik kurumsal ve toplumsal yapıları açığa çıkaracağını ifade ederler. Halkla ilişkilerin de daha demokratik kamusal alanlar için, böyle bir sosyolojik işlev üstlenmesi gerektiğini ve sürekli bir değişimi/dönüşümü esas alma gayreti içinde olması gerektiğinin altını çizerler (Grunig, 2005: 18-21).

Kurumların, kamularıyla karşılıklı anlayışa ve güvene dayalı ilişkiler geliştirmesi, üretilen çalışmaların topluma tanıtılması, toplumdan herhangi bir ürün, konu, mesele hakkında görüşlerin alınması, kurumlara iletilmesi ve bir iletişim yönetimi demek olan halkla ilişkiler, toplumsal koşullardan bağımsız çalışmaz. Ortaya koyduğu çalışmalarla toplumu, kamusalı, kamuoyunu, toplumun gündemlerini etkiler. Ekonomik, politik, sosyal-kültürel yapıları etkiler. Toplumda iletişim biçimini belirler (Peltekoğlu, 2001: 4-5; Grunig ve Repper, 2005: 131-172).

Halkla ilişkiler, yoğun sosyolojik işlevler taşır. Onun bu sosyolojik etkisini benimsediği toplumsal rollerde görmek mümkündür ve bu toplumsal roller, halkla ilişkilerin toplumları nasıl etkileyip dönüştürdüğüne dair önemli bir noktayı işaret eder. Halkla ilişkiler, pragmatik toplumsal rol, tarafsız toplumsal rol, muhafazakâr toplumsal rol, radikal toplumsal rol ve idealist, eleştirel toplumsal rolleri taşır (Grunig, 2005: 18-21). Halkla ilişkilerin hangi noktalarda toplumda diyaloga dayalı, demokratik ve eşitlikçi bir iletişim kültürünün geliştirilmesine katkıda bulunacağı bu rollerden hangisini ya da hangilerini benimsediği ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle öncelikle bu rollerin her birinin içinde hangi anlayışları taşıdığı üzerinden durmak önemlidir. Aynı şekilde bu toplumsal roller, bize, halkla ilişkilerin Mannheim'ın düşüncesinden ütopyacı mı yoksa ideolojik bir çizgide mi ilerleyeceğini dair bir öngörü sunar. Bauman'ın görüşlerine göre, akışkanlığa ne oranda yanıt verileceğini ve Wallerstein çizgisinden kapitalizmin taşıyıcısı ve temel ayakları olan kurumların çıkarlarını ne oranda savunacağı veya buna bir son verip halkın/toplumun çıkarlarını ne ölçüde savunacağına dair bir fotoğraf ortaya koyar.

Halkla ilişkilerin pragmatik toplumsal rolü, halkla ilişkileri, ondan hizmet alanların (müşteriler, tanıtım, kâr amacı, satış, belli bir siyasal ya da kurumsal davranışın elde edilmesi gibi amaçlar) amaçladıklarına erişimlerini sağlayacak bir iletişim eylemi olarak ortaya koyar. Böyle bir halkla ilişkiler anlayışı faydacıdır. Bundan dolayı da etik ilkelerin zaman zaman göz ardı edilmesi sorun olarak görülmez. Hatta bu ilkeler amaçlananlara erişimde birer engel olarak değerlendirilirler. Tarafsız toplumsal rol, halkla ilişkilere “nesnel” bakar. Onun bir araştırma nesnesi gibi tarafsız bir uygulama olduğunu savunur. Muhafazakâr toplumsal rolü benimsemiş bir halkla ilişkiler yaklaşımı ise daima güçlü olanın çıkarlarını ve amaçlarını savunur. Radikal toplumsal rol, “*halkla ilişkileri toplumsal değişimin, reformların, değişimlerin ve toplumsal ilerlemenin yolunu açan*” bir iletişim eylemi olarak işler. Çoğulcu bir sistem içerisinde varlık sürdüren kurumların ve kamuların aralarında doğan anlaşmazlıkları ve onları birbirine bağlayıcı ilişkileri yöneten halkla ilişkiler anlayışı ise idealist toplumsal rolü benimsemiş bir halkla ilişkiler anlayışıdır. Eleştirel toplumsal rol tarafında duran halkla ilişkiler, “*daha geniş bir toplumsal sistemin parçası olarak hareket eder. Bu sistemler yapısaldır ve dönüşüme, değişime uğratılabilirler. Yeniden yapılandırılabilirler*”. Bu anlayışa göre halkla ilişkiler, toplumları olumsuz etkileyen koşulları eleştirebilir, onlara müdahalede bulunabilirler. Bu dünya görüşü böyle bir müdahale tavrını halkla ilişkilerin olması gereken bir görevi ve işlevi olarak değerlendirir. Bilhassa etik olmayan ve toplumu, olumsuz koşullar altında bırakan uygulamalarda, halkla ilişkilerin eleştirilerini ve müdahalesini gerekli görür (Grünig, 2005: 18-21).

Mannheim’ci düşüncede halkla ilişkiler, tam da bu rollerin yarattığı ideoloji-ütopya geriliminde yer alır. Demokratik iletişim, ütopyacı bir zihin/bilinç yapısı (dönüştürücü bilinç biçimi) ile mümkün olabilir. Eşitlikçi ve müzakereci toplumlar oluşturabilmek için ütopyacı düşünce biçimine ihtiyaç vardır. Toplumda böyle bir iletişimi sağlayacak olan da ancak ütopyacı bilinç biçimini taşıyan halkla ilişkilerle mümkündür.

Ütopyacı bilinç taşıyan halkla ilişkiler de eleştirel, idealist ve radikal toplumsal rolleri benimsemiş halkla ilişkiler anlayışıdır. Bu rollerle yapılan halkla ilişkiler çalışmaları, ideolojilerin dayattıklarına karşı aktivist hareketler geliştirir. Bu eylemlerin kolektif hale gelmesini, koordine edilmesini sağlarlar.

Çevreci eylemlerden, hukuksuzluklara, etik ihlallerden, toplumsal yozlaşma ve çürümeye değin pek çok alanda, toplumun kendisini ifade etmesini ve bu ihlallere karşı çıkmasını sağlayıcı iletişim alternatifleri yaratır. Bu rollerin benimsediği yaklaşımda duran halkla ilişkiler anlayışı, toplumun duygularını kolektif olarak yaşamasına izin verir. Krizler bizleri sadece ekonomik olarak zorlayan durumlar değildir. Toplumun, sistematik biçimde şiddet, korku ve çaresizliğe yol açan olaylara maruz kalması, bu olayların ve açığa çıkardığı duyguların sonucunda insanların hayata dair yaşama arzularını yitirmeleri, dolayısıyla toplumsal yaşamın pek çok alanın bu durumdan etkilenmesi kolektif travmanın da tanımıdır aynı zamanda. Bu travmalar kolektif olarak keder, yas ve acı gibi zorlayıcı duyguları açığa çıkarırlar. (Zara, 2018: 302). Dolayısıyla toplum, yaşadığı zorlayıcı olaylardan sonra, duygularını yaşamak ve ifade etmek ister. Tüm bunlar için toplumların baskılanmaya ve bastırılmaya değil, daha çok kolektif etkinliklerle ifade özgürlüğüne ihtiyaçları vardır. Bunun için halkla ilişkilerin diyalojik, çift yönlü, simetrik ve ütopyacı bilinç yapısında eleştirel, idealist ve radikal toplumsal roller etrafında şekillenmiş olması gerekir. Bu anlayışı benimsemiş halkla ilişkiler, toplumun kendi duygularını ifade etmesini sağlayan kolektif etkinlikler organize edebilir. Örneğin, anma törenleri, yıl dönümü etkinlikleri, kutlamalar, önemli kültürel günler veya milli bayramların temsili gibi etkinlik yönetimleri olabilir.

Mannheim düşüncesinden ele alındığında, muhafazakâr ve pragmatik halkla ilişkiler ideolojiktir. Bu tarafta yer alan halkla ilişkiler çalışmaları ideolojinin ve statükoyu yeniden üretir. Eşitsizliklerin artmasına, krizlerin derinleşmesine katkıda bulunur. Bu yaklaşımlar tarafında çalışmalar yapan halkla ilişkiler uygulayıcıları birer ideolog ve imagologlar olarak meslek yaşamlarını sürdürürler. İdeolojinin ürettiklerini makul bir zemine oturabilmek için, rıza üretimi adına algı yönetimi yaparlar ve manipülatif iletişim biçimleriyle toplumun kolektif algılarını farklı farklı yerlere taşırlar. Bu algılar, egemen grupların uygun gördükleri algı biçimleridir. Toplumsal mücadelelerin eşitlikçi ve müzakereci koşullar kurabilmesi, ütopyacı halkla ilişkiler (idealist, eleştirel, radikal toplumsal rollerde) ile mümkün olabilir. Böyle bir halkla ilişkiler daha fazla demokrasi, daha fazla eşitlik ve müzakere için iletişim kaynakları üretebilir.

Wallerstein (2003: 209-218), kapitalist dünya sisteminin yapısal bir krizde

olduğunu öne sürmektedir. Ona göre sistem artık bifurkasyon (çatallanma) dönemindedir. Bu da yeni düzen arayışlarını getirmektedir. Muhafazakâr ve pragmatik toplumsal rollerde yapılan halkla ilişkiler çalışmaları, küresel ölçekte ideolojiyi ve egemenlerin hegemonyasını üretmeye devam eder. Bunu devletlerin, şirketlerin halkla ilişkilerini üstlenen bir yapıda yapar. Daha fazla tüketim için daha fazla ürünün pazarlanmasının, reklamının yapılmasını sağlar. Sözde sosyal sorumluluk projelerini yapar ancak geri planda şirketlerin daha büyük oranda gerçekleştirdikleri doğa tahribatını, doğa yıkımını gizler. Reklamcılık ile ele ele, paralel ilerleyerek, insanların beden algısıyla oynar, onları etiketlendirir, beden şekillerine, hissettiklerine, duygularına, kimliklerine göre kategorilere böler ve ayırıştırır. Daha fazla “öteki” söylemi üreterek kutuplaşmayı arttırır. Bu, bunalımlar içinde kalan insanı daha çok tüketime, hazza ve otoriter söylemlere daha çok boyun eğmeye yönlendirir. Böylece insanı var oluşundan kopartarak daha çok yalnızlaştırır. Yalnız kalan ve birbirlerine karşı önyargı ile bakan insanlar kolektifliği yitirirler. Sorunları için bir araya gelemezler. Dahası bir toplumsallık oluşturup ortak çözümler, amaçlar ve daha iyi bir dünya için hayallerini ve umutlarını kaybederler. Muhafazakâr ve pragmatik halkla ilişkiler, şirketlerin daha fazla kazanabilmeleri için toplumların bastırılmasını, duygularının yok sayılmasını ve nesneleştirilmelerini sağlar. Oysa toplumların bastırılmasının önüne geçebilmek için de yegâne iletişim kaynağı ütopyacı bilinçte idealist, eleştirel ve radikal halkla ilişkilerdir. Sistem krizlerini aşabilmek için alternatif medya ağları, karşı iletişim ve kolektif etkinlikler gerekir.

Jonathan Crary (2023), *Yeryüzü Yakılıp Yıkılırken*'de, pek çok krize işaret etmektedir. “İletişim krizi, beden algısı krizi (bedende tahakküm kurma krizi), umutsuzluk ölümleri, dijital gözetleme ve denetim çıkmazı, ekolojik krizler, görme ve göz krizi (görmenin değersizleştirilmesi)” günümüz krizlerinden bazılarıdır. Crary (2023: 45-147), birtakım çözüm önerileri geliştirir. Bu öneriler, “toplumsal mücadele kazanımlarının nereye doğru evrileceğini, toplumsal kutuplaşma-otoriterleşme eğilimlerinin geçici mi yoksa kalıcı mı olacağını; bireyselleşme ve piyasalaşmanın yarattığı bunalımların toplumları yeniden kamusalığa ne ölçüde döndüreceğinin” cevaplanması açısından belirleyicidir.

Crary (2023), kutuplaşmaktan, bireyselleşmekten ve daha fazla hegemonik esaret altına girmekten çıkmak için direniş stratejileri geliştirmek gerektiğine

vurgu yapar. Bu, Bauman'ın (2024) "akışkan çağ"ının bizlere dayattıklarını, Crary'nin (2023:145) ifadesiyle pompaladıklarını sorgulamakla başlar. "Toplumsal olarak arzularımızı yeniden keşfetmemiz gerektiğini" söyler Crary ve çözüm önerilerini şu şekilde sıralar (Crary, 2023: 145-147):

- Satın alınan markalar üzerinden kimlik ve kişilik inşa etmenin sona ermesi,
- Her toplumun çözümler içinde kendi stratejilerini ve sınırlarını geliştirebileceği, ancak öncelikli olarak sağlıklı su-gıda-ilaç erişimi ve dağıtımını için çözümler bulunması,
- Konut yapılanmaları, semt ve mahalle kolektivitelerinin canlandırılması,
- Biyoçeşitliliği dengeye getirmek,
- İnsan-hayvan-doğa bağına güçlendirmek,
- Sanatla olan bağı güçlendirerek insanın kendisini ve arzularını ortaya koyabilmesini sağlamak,
- Eşitlikçi yönetimlerin sağlanması.

Sonuç

Öfkeli bir kalabalık tehlikeli bulunur. Kitle psikolojisi de bunu destekler. Kitlelerin ekseriye öfkeli olduğundan dem vurarak bunun yüksek düzeyde bir yıkıcılığa yol açacağı öngörüsünde bulunur. Çünkü "daha fenası" olmuştur: Bilinçaltı, kitlesel düzeyde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kitle kırıp dökülebilir, yakıp yıkabilir. Çılgınca bir tatmin peşinde koşarak tüm yok edici içgüdülerini açığa vurabilir.

Tüm bunlar kitle psikolojisi tarafından bakıldığında mümkündür. Kalabalıklar her zaman ürkütücü olmuştur. Oysa şunu düşünmeyiz: Topluların da o güne değin bastırılan hislerini açığa vurma ihtiyaçları vardır. Bundan kastedilen elbette, bunu yaşamak adına öldürmek, yıkıcı davranmak değildir. Bu türden eylemlerin daha çok açığa çıkmaması için de toplumların kendilerini

daha fazla ifade etmelerine izin verilmesi gerekir. Bunun içinse demokratik bir toplumsal iletişim zemini gereklidir. Böyle bir iletişim ortamında toplumun tüm kesimleri, birbirleriyle iletişime geçebilecek, birbirlerine fikirlerini, hislerini açıklayabileceklerdir. Toplumun yıkıcılığının önüne geçecek olan budur. Bu nedenle kamusalıya daha fazla ihtiyacımız vardır. Birbirimizle yüz yüze, ekransız daha fazla temas etmek zaruridir. Zihnimizdeki önyargıları ancak böyle yıkabiliriz ve bizlere kriz olarak reva görülenleri ancak böyle alt edebiliriz.

Anma törenleri, festivaller, bayramlar, mevsim geçişleri gibi kültürel açıdan önemli günler, cenaze törenleri, yas ritüelleri gibi topluca katılım sağlanarak gerçekleştirilen etkinlikler toplumların ortak duygularını (hüzün, yas, acı, mutluluk, başarı, hatırlama) yine ortak biçimde yaşamalarını sağlar. Ancak bu etkinlikler aynı zamanda tam da Wallerstein'in "çatallanma" diye tanımladığı ve kritik bir yol ayrımını tarif eden dönemlerde toplumların krizleri aşabilmelerinde onlara yön verir. Sistemin artık kesin biçimde değişerek krizlere yanıt vereceği netleşen bu zamanlarda, toplumlar bu etkinliklerle hafızayı diri tutar, geçmiş güçlerini ve zorluklarla mücadele etme yöntemlerini hatırlarlar. Böylece toplumsal dayanışma belirir ve bu belirsizlik zamanlarında toplumların tüm bunlarla başa çıkabilmelerinde onlara önemli bir güç alanı kazandırır. Bauman'ın "akışkanlık" olarak tabir ettiği ve dağılma, köksüzleşme, aidiyeti yitirme veya sorgulama, belirsizleşme (ki kriz zamanlarında çokça ortaya çıkan ve yaşanan süreçlerdir) durumlarında toplumlara yeniden köklerini anımsatır. Böylece yalnızca krizlerle başa çıkma değil aynı zamanda krizler sonrasında olası görülebilecek yeni ihtimaller ve alternatif koşullar yaratmak için de kolektif anlamda yaratıcı bir güç ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla bu noktada, halkla ilişkilerin önemli bir uygulama sahası olan etkinlik yönetimi uygulaması toplumların hem krizlerle sağlıklı başa çıkabilmelerinde hem de yeni alternatifler oluşturabilmelerinde önemli bir yönetsel katkı sağlayacaktır. Toplumlara kendilerindeki kaynakları yeniden anımsatacaktır. Halkla ilişkiler, bu teması sağlayabilmek adına öne çıkar. İdealist ve eleştirel toplumsal rolleri benimseyen halkla ilişkiler uygulamaları organize ettikleri etkinlik yönetimleriyle kolektifliği sağlayabilir.

Böylece Daryush Shayegan'ın ifadesiyle "Yaralı Bilinç"ler;

- Diyaloğa ve demokratik zemine dayalı iletişimle,
- Halkla ilişkilerin etkinlik yönetimi kapsamına giren anma törenleri, toplumsal ritüeller gibi etkinliklerle,
- Kolektif ifadenin yer bulabileceği medya ağları ve buralarda inşa edilecek söylemler, anlamlar ile,
- Toplumsal dayanışmayı sağlayacak kolektif eylemlerle (yardımlaşma kampanyaları, dayanışma organizasyonları gibi aynı zamanda yine halkla ilişkilerin uygulama sahasına giren sosyal sorumluluk çalışmalarıyla) iyileşebileceklerdir. Bunlar “Yaralı Bilinç”in iyileşme araçlarını ve iletişimsel kaynaklarını teşkil edecektir.

Otoriter yapılar tek yönlü iletişimle ilerler. Bu döngüyü kırabilmenin yolu tek yönlü iletişimin karşısına çift yönlü, simetrik ve diyaloğa dayalı iletişimi koymaktır. Böylece tek yönlü iletişim kırılır ve çift yönlü, simetrik ve diyaloğa dayalı iletişim kurumların geri bildirimler karşısında değişimini öngörür. Tek yönlü iletişimin kapattığı geri bildirim, simetrik iletişim dahilinde yapıların esnemesini, gerekli revizyonlarla dönüşümünü mümkün kılarak iletişimi yalnızca bir ikna yahut propaganda aracı olmaktan çıkarıp, onu, otoriter yapılara karşı bir direnç mekanizmasına aynı zamanda da bir müzakere sistemine evriltecektir. Örneğin doğal afet krizlerinin iletişim süreci yönetiminde, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları iş birliklerinin oluşturulması, mahalle temsilciliklerinin kurularak aktif hale getirilmesi, uzmanların toplumu bilgilendirici toplantılarının organize edilmesi bu doğrultuda uygulanabilecek somut pratikleri temsil eder. Yine kentsel dönüşüm, göç, salgın hastalıklar gibi durumların yarattığı kriz ve hassasiyet dönemlerinde (ve öncesinde proaktif olarak da) yerel dayanışma ağlarının oluşturulması, mahalle ağlarının kurulması, forumların oluşturulması diyaloğa dayalı simetrik iletişimi işler kılarak dezenformasyona dayalı krizlerin önüne geçmeyi destekleyecektir.

Kaynakça

Akkol, L.M. (2019). Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ve kamusal alan kavramının analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 171-180.

Atlantic Council Experts. (2026, March 3). *Experts react: How the world is responding to the US-Israel war with Iran*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/dispatches/experts-react-how-the-world-is-responding-to-the-us-israeli-war-with-iran/>

Bauman, Z. (2024). *Akışkan modernite*. (2. bas.). Tellekt Yayınları.

Borrett, A. (2024, 13 March). *The pandemic's stark legacy: widening inequality between countries* Financial Times. <https://www.ft.com/content/fee3dd30-c6ab-4063-b561-27c0f553e8a5>

Bowen J. (2025, 13 Haziran). *7 Ekim saldırılarının ardından orta doğu nasıl bölgesel savaşın eşiğine geldi?*. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c05g081nj63o>

Crary, J. (2023). *Yeryüzü yakılıp yıkılırken dijital çağdan kapitalizm sonrası dünyaya* (T. Birkan, Çev.). 2. Bas. Metis Yayınları.

Curran, J. (2011). *Media and democracy*. Routledge Taylor & Francis Group London and New York.

Çepni, S. (2021). Martin Buber ve Paulo Freire bağlamında diyalektik ilişkiden diyalojik ilişkiye. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 213-238.

Çepni, K. Ş. & Demirkazık, V. N. Ç. (2023). Sosyoloji afetleri nasıl görür? Afet sosyolojisi bağlamında bir değerlendirme. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 827-834.

Çoban, B. (2010). Toplumsal çatışma, demokratik iletişim ve alternatif medya. *Marmara İletişim Dergisi*, 17(1), 1-20.

Deutsche Welle. (2024, 19 Temmuz). *Dünyayı Etkileyen Dijital Kriz Nasıl Oluştu?*. <https://www.dw.com/tr/k%C3%BCresel-%C3%A7apta-etkili-olan-dijital-krize-ne-yol-a%C3%A7t%C4%B1/a-69716337>

Deutsche Welle. (2025, 23 Nisan). *Bu beklenen büyük İstanbul depremi miydi?*. <https://www.dw.com/tr/bu-beklenen-b%C3%BCy%C3%BCk-i%CC%87stanbul-depremi-miydi/a-72320881>

Ercan, A. S. & Gagnon, J.P. (2014). The crisis of democracy : Which crisis? Which democracy?. *Democratic Theory*, 1 (2), Winter, 1-10.

Erdoğan, M., (2012). Müzakereci demokrasi ve sınırları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22 (11), Güz, 25-43.

FSI News. (2025, June 18). *Understanding the war between Israel and Iran: Q&A with Amichai Magen and Abbas Milani*. Freeman Spogli Institute for International Studies. <https://fsi.stanford.edu/news/understanding-war-between-israel-and-iran-qa-amichai-magen-and-abbas-milani>

Gatopoulos, D. & Pitarakis, L. & Brito, R. (2025, June 21). *10 Years after migration crisis, the fallout reverberates in Greece and beyond*. AP News. <https://apnews.com/article/greece-lesbos-migration-european-union-0baa65ce50a9e19c2680e684533d2fed>

Grunig, E. J. (2005). İletişim, halkla ilişkiler ve etkin örgütler: kitaba genel bir bakış. In S. Görpe (Ed.) *Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik*. (E. Özsayar Çev.). (ss. 11-39). Rota Yayınları.

Grunig, E. J. & Repper, C. F. (2005). Stratejik yönetim, kamular, gündemler. In S. Görpe (Ed.) *Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik*. (E. Özsayar Çev.). (ss.131-172). Rota Yayınları.

Güngör, B. & Aksöz F. (2021). 1929 Dünya iktisadi krizi, otoriterleşen devletler ve Türkiye'ye yansımaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 33-52.

Habermas, J. (2001). *İletişimsel eylem kuramı*. Kabalıcı Yayınevi.

Hadjicostis, M. (2025, August 28). *Climate change made deadly wildfires in Turkey, Greece and Cyprus more fierce, study finds*. AP News. <https://apnews.com/article/climate-change-wildfires-temperatures-greece-turkey-cyprus-5f72624b73b0616cad7185cc8e83113d>

International Rescue Committee (IRC). (2024, 10 Aralık). *Dünyanın 2025'te göz ardı edemeyeceği 10 büyük kriz*. <https://www.rescue.org/article/top-10-crises-world-cant-ignore-2025>

Kazancı, M. (2014). Kriz dönemleri ve kuruluşlar. In M. Akdağ & Ü. Arklan (Ed.), *Kriz Yönetimi İletişimsel Temelde Çözüm Odaklı Stratejik Yaklaşımlar* (ss. 17-32). LiteraTürk Academia Yayıncılık.

Lawrence, G. Regina. (2024). *Media, communication and democratic decline: thoughts on the paradox of democracy*. *Political Science Quarterly*, 15 October, <https://doi.org/10.1093/psquar/qqae115>.

Mannheim, K. (2009). *İdeoloji ve ütopya*. (M. Okyayuz, Çev.). De Ki Yayınları.

Mohammad, O. & Levitt, T. (2025, 27 August). *I sit alone and talk to myself: a family ripped apart by Europe's migration crisis*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/global-development/2025/aug/27/europe-migration-crisis-algeria-spain>

Okay, A. & Okay A. (2018). *Halkla ilişkiler kavram, strateji ve uygulamaları* (10. bas.). Der Yayınları.

Peltekoğlu, B. F. (2001). *Halkla ilişkiler nedir?* (2. bas.). Beta Yayıncılık.

Raboy, M. & Dagenais, B. (1992). *Media, crisis and democracy*. Eds. London: Sage, pp.viii., 199.

RAND. (2025, June 16). *The Israel-Iran conflict: Q&A with RAND experts*. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2025/06/the-israel-iran-conflict-qa-with-rand-experts.html>

Reuters. (2025, September 1). *UK summer was its warmest since records began, says met office*. <https://www.reuters.com/sustainability/cop/uk-summer-was-its-warmest-since-records-began-says-met-office-2025-09-01/>

Shayegan, D. (2012). *Yaralı bilinç geleneksel toplumlarda kültürel şizofreni*. Metis Yayınları.

The Washington Post. (2025, June 26). *World's richest 1% increased wealth by \$33.9 trillion since 2015*. <https://www.washingtonpost.com/world/2025/06/26/billionaires-wealth-inequality-trillion-oxfam/>

Time. (2025, January 30). *How insecurity became the new inequality?*. <https://time.com/7210680/insecurity-is-the-new-inequality-essay/>

Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1-2), 1113-1132.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>

Vince G. (2024, June 7). *Leaders should tell us the truth about migration: it's here for good*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/commentisfree/article/2024/jun/07/migration-truth-political-leaders-right>

Wallerstein, I. (2003). *Bildiğimiz dünyanın sonu*. (T. Birkan, Çev.). (2. bas.). Metis Yayınları.

Yavaşgel, E. (2021, 15 Mart). İletişimsel eylem kuramı üzerine Habermas dersleri. <https://iletim.istanbul.edu.tr/index.php/2021/02/07/iletisimsel-eylem-kurami-uzerine-habermas-dersleri/>

Yıldırım, Y. (2006). Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 249-268.

Zara, A. (2018). Kolektif travma döngüsü: Kolektif travmalarda uzlaşma, bağışlama ve onarıcı adaletin iyileştirici rolü. *Klinik Psikiyatri*, 21, 301-311.